

SOLIDARNOŚĆ PW

PISMO OZ NSZZ „SOLIDARNOŚĆ” W POLITECHNICE WARSZAWSKIEJ

3/2013/30 – e

Wydanie specjalne

Powstanie styczniowe

POWSTANIE STYCZNIOWE 1863

ARTUR GROTTER

POCZTA 50zł **SOLIDARNOŚĆ**

POCZTA 50zł **SOLIDARNOŚĆ**

POCZTA 50zł **SOLIDARNOŚĆ**

POCZTA 50zł **SOLIDARNOŚĆ**

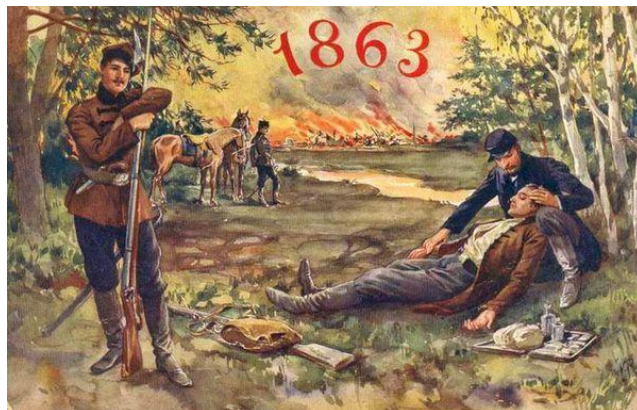
POCZTA 50zł **SOLIDARNOŚĆ**

POCZTA 50zł **SOLIDARNOŚĆ**

Herb powstańczy: Polska (Orzeł Biały), Litwa (Pogoń) i Ruś (Mikhał Archaniół)

Od wydarzeń styczniowych upływa 150 lat.

W XIX wieku nie było reporterów wojennych, kamer telewizyjnych, fotografii... Pozostały przekazy w opowieściach dziadków, pozostał trwały ślad w literaturze (Orzeszkowa – *Nad Niemnem*, Dąbrowska – *Noce i dnie*, Żeromski – *Wierna rzeka*) i sugestywne dzieła – obrazy jako wyraz patriotycznej twórczości artystów (Grottger – *Polonia* i *Lithuania*, Matejko...). Dziś podziwiamy ich dzieła w galeriach polskich i zagranicznych.

Weźmy więc udział w Powstaniu, w takim... widzianym oczami artystów...

Nigdy nie widział działań Powstania Styczniowego, a był autorem rysunków przedstawiających sceny z tych dni: *Polonia* (1863 r.) i *Lithuania* (1864-1866 r.).

Artur Grottger w stroju powstańca.

Jeden z czołowych przedstawicieli romantyzmu w malarstwie polskim, ilustrator, rysownik, autor jedyne i niepowtarzalnego cyklu „kartonów” o Powstaniu Styczniowym.

W czasie Powstania angażował się w pomoc uchodzącym z zaboru rosyjskiego powstańcom. W grudniu 1863 r., w wiedeńskim mieszkaniu artysty, został aresztowany Polak podejrzewany o działalność spiskową. Austriacy wytoczyli mu proces, a cesarz Franciszek Józef cofnął Grottgerowi stypendium artystyczne. Artysta popadł w biedę i zmuszony został do opuszczenia Wiednia. Wędrował po Galicji od dworu do dworu, zarabiając na życie rysowaniem i malowaniem obrazów. W tym czasie stworzył najdoskonalsze cykle rysunków wykonanych czarną i białą kredką na kartonach.

W 1866 r., w nadziei na osiągnięcie sukcesu wyjechał do Paryża, gdzie zdołał zakończyć cykl „Wojna”, który sprzedał cesarzowi Franciszkowi. W grudniu 1867 r., nękany chorobą płuc, został wysłany przez lekarzy do Amelies-les-Bains, gdzie zmarł 13. grudnia 1867 r. Zwłoki artysty sprowadziła do Lwowa jego narzeczona Wanda Młodnicka i pochowała go na Cmentarzu Łyczakowskim w miejscu, które kiedyś podczas wspólnego spaceru Grottger wybrał.

Grób Artura Grottgera. Cmentarz Łyczakowski

A na grobowcu artysty we Lwowie wciąż leżą świeże kwiaty...

„Cykle” powstawały na ciemnożółtym kartonie, rysowane czarną kredką i uzupełniane o białe blik. Nastrój sceny wynikał przede wszystkim z ekspresji uczuć bohaterów dramatu, dlatego jasność i natychmiastowa zrozumiałość zobrazonej sytuacji narracyjnej, budowanej w dużym stopniu przez mowę gestów i mimiki postaci, wymagała iluzjonistycznej rzeczywistości przedstawianej.

Intencją autora było ukazanie tragedii przez przedstawienie wydarzeń jednostkowych, a w nich wydarzeń konkretnych, choć anonimowych. Zindywidualizowanie i bezpośredniość wyraża poprzez koncentrację na jednostce i jej uczuciach.

Jego dzieła służyły za manifestację dążeń narodowych. Im bardziej był zakazany (jako twórca obrazów wywrotowych) tym bardziej rosła jego popularność. Jego dzieła zyskały na znaczeniu jako symbol walki i oporu. Kult Grottgera zapoczątkowany przez Wandę Młodnicką, wybuchł z ogromną siłą na przełomie XIX i XX wieku w okresie panowania legendy powstańczej. Wanda tworzyła mit wokół zmarłego narzeczonego. Uważano, że legenda Powstania znalazła najpełniejsze i najdobitniejsze sformułowanie w jego twórczości, gdyż rola malarza polegała na odzwierciedlaniu narodowych mitów realizowanych przez powstańców.

„**Polonia**” była pierwszym z planowanych cykli, w których Grottger chciał pokazać krainy: Polskę (Królestwo Polskie), Litwę i Ruś (Ukrainę). Dziewięć kartonów „*Polonii*”, powstałych w 1863 r., opowiada o przebiegu wydarzeń w Królestwie Polskim na przykładzie pojedynczych, silnie zaakcentowanych scen. Po alegorycznej karcie tytułowej następuje karton przedstawiający dramatyczną scenę branki – przymusowego poboru do wojska carskiego:

Karta tytułowa

Branka

Następnie jest przygotowanie do walki:

Kucie kos

Bitwa – desperacki opór grupy powstańców

i następnie kilka rysunków przedstawiających tragedię brutalnie pacyfikowanych dworów, a także rozpacz rodzin szukających swych bliskich na pobojuwisku.

Schronisko

Obrona dworu

Po odejściu wroga

Na pobojuwisku

Żałobne wieści

Wstrząsająca, bardzo osobista, wręcz rodzinna „*Lituania*” była wyrazem uczuć Grottgera – żona leśnika ma figurę, rysy i ręce, narzeczonej. Cały cykl jest jedną z najbardziej wzruszających opowieści w sztuce polskiej.

W cyklu „*Lituania*”, artysta przedstawił na sześciu kartonach powstańcze losy młodego leśnika z ziem litewskich. Oglądamy widmo śmierci unoszące się nad puszczą...

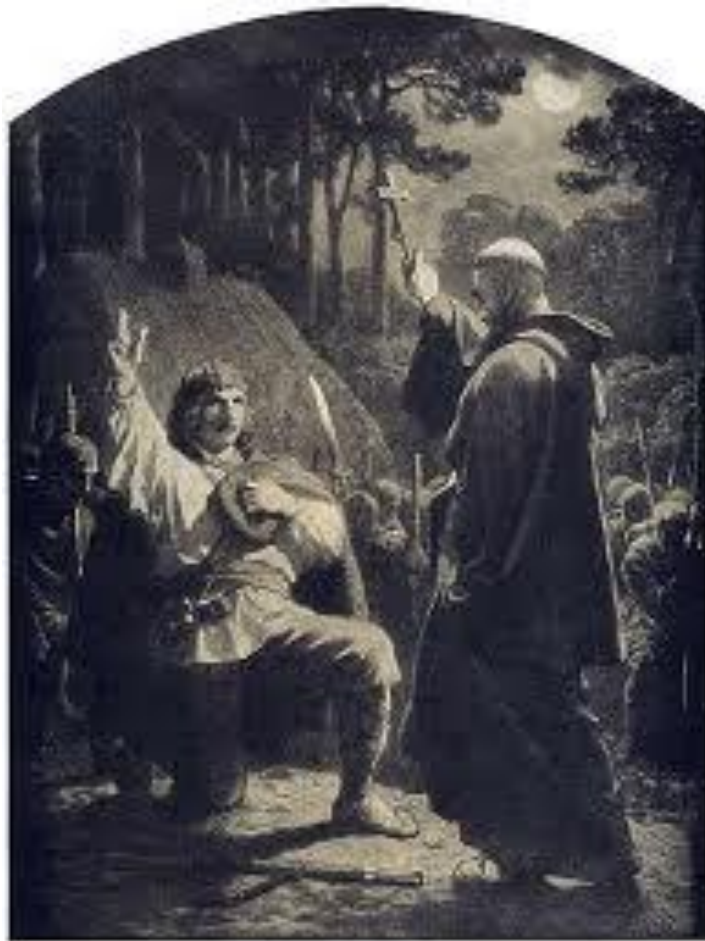

Puszcza

... akcję opowieści artysta przenosi do chaty leśnika. Żona budzi męża czekającego na znak wymarszu...

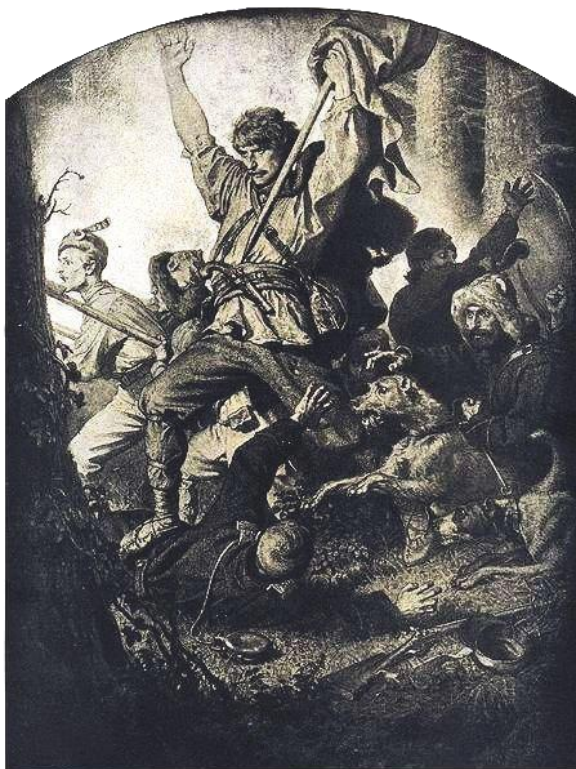

Znak

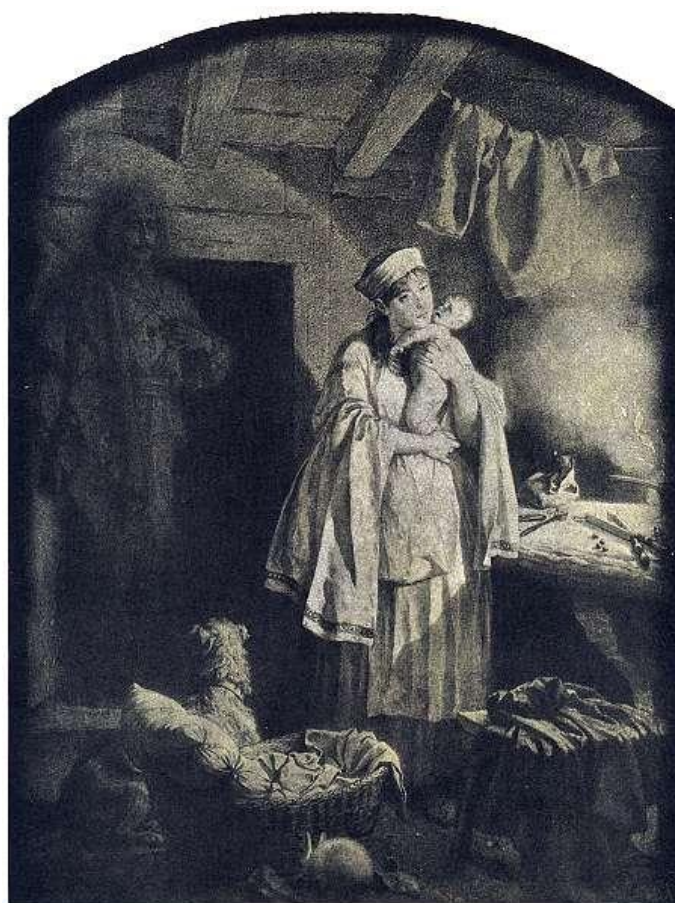
Następuje nastrojowa *Przysięga*
i wreszcie:

na leśnej polanie

Bój

Bohater opowieści ginie w walce, a na kolejnym rysunku...

Duch

...powraca po śmierci do swojej chaty. Najwidoczniej władze carskie zemściły się nawet na młodej wdowie, bo na ostatnim kartonie (*Widzenie*) oglądamy ją w podziemnej kopalni, wyciągającą ręce do objawienia Matki Boskiej Częstochowskiej.

Widzenie

Trzeci cykl z zaplanowanej serii, *Roxolania* (Ruś), już nie powstał. Niedoścignione mistrzostwo rysunku, ekspresja i naturalność przedstawienia sprawiły, że owe cykle na długie dziesięciolecia utrwaliły się w świadomości społecznej. I dziś nie wyobrażamy sobie Powstania Styczniowego inaczej, niż w sposób przedstawiony w *Polonii* czy *Lituanii*. Dar obserwacji sprawił też, że cykle artysty są obecnie traktowane przez historyków jako wiarygodne źródło ikonograficzne dotyczące dziejów Powstania Styczniowego

Grottger nie tylko rysował – zdążył również wykonać szereg obrazów olejnych tematycznie związanych z wydarzeniami lat 1863–1864.

Najbardziej znany jest dyptyk

Pożegnanie i Powitanie

Na pierwszym obrazie młoda, dumna dziewczyna z dworu żegna wyjeżdżającego na wojnę narzeczonego. Na drugim, już w innej, męczeńskiej pozie, wita go powracającego – pokonanego i rannego. Przedwczesna śmierć Grottgera w grudniu 1867 roku przerwała jego pracę nad kolejnymi dziełami. Jego słynne cykle są rozproszone: *Warszawa I*, *Lituania* i *Wojna* znajdują się w zbiorach muzeów w Warszawie, Krakowie i Wrocławiu, *Warszawa II* są przechowywane w londyńskim Victoria and Albert Museum, zaś *Polonia* w muzeum w Budapeszcie. Po raz pierwszy od chwili ich powstania można je było zobaczyć razem na monumentalnej wystawie twórczości Artura Grottgera pokazywanej przed kilkunastu laty w Krakowie i we Wrocławiu.

Malarstwu „styczniowemu” poświęcili swój talent mistrzowie pędzla. W tych salach wystawowych nazwiska każą się zatrzymać i podziwiać.

Jan Matejko – tworzył dzieła głównie z dziejów ojczystych, poprzedzone wnikliwymi studiami historycznymi i zabytkoznawczymi. Większość z nich to ogromnych rozmiarów kompozycje o wielkiej sile wyrazu, które cechuje połączenie realistycznej obserwacji i dokumentalnej ścisłości szczegółów z dynamicznymi układami kompozycyjnymi całości obrazu. Dzieła Matejki, przesyczone głębokim patriotyzmem, ukazywały społeczeństwu polskiemu wizję przeszłości i odegrały dużą rolę w umacnianiu świadomości narodowej.

Rok 1863 – Polonia.

Henryk Pillati – malarz, rysownik, ilustrator i karykaturzysta. Malował sceny batalistyczne i rodzajowe jak również sceny historyczne związane z historią Polski.

Henryk Pillati, Pogrzeb pięciu ofiar manifestacji w Warszawie w roku 1861
1865. Olej na płótnie. 103,5 x 154 cm

Aleksander Lesser – malarz i krytyk sztuki, specjalizujący się w obrazach o tematyce historycznej i bieżącej, członek Akademii Umiejętności w Krakowie, współzałożyciel Towarzystwa Zachęty Sztuk Pięknych

Pogrzeb Pięciu Poległych na Starych Powązkach w Warszawie, 1861.

Oba przedstawione wyżej obrazy odnoszą się do pogrzebu ofiar manifestacji patriotycznej w Warszawie z 27. lutego 1861 r., gdy na Krakowskim Przedmieściu od salwy rosyjskiej padło pięciu manifestantów. Pogrzeb miał miejsce 2. marca 1861 r. Uroczyste nabożeństwo żałobne odbyło się w kościele św. Krzyża, następnie pochód niosący trumny na rękach przeszedł przez plac Saski w kierunku Starych Powązek. Zabici w manifestacji byli różnego wyznania, stąd obecność na pogrzebie duchownych katolickich, protestanckich oraz żydowskich.

Aleksander Sochaczewski – reprezentant romantyzmu, zesłaniec. Aresztowany jesienią 1862 r. na fali aresztowań po nieudanych zamachach na Aleksandra Wielopolskiego, więziony na cytadeli, skazany na zesłanie (1863 r.). Po powrocie z zesłania, z uwagi na brak zgody na pobyt władz carskich w Królestwie Polskim, osiedlił się we Lwowie. Następnie mieszkał m.in. w Monachium i Brukseli, gdzie stworzył cykl przejmujących obrazów dokumentujących katorgę i pobyt na Syberii w okresie zsyłek po Powstaniu Styczniowym.

Aleksander Sochaczewski, Branka Polaków do armii rosyjskiej w 1863

Juliusz Kossak – malarz, rysownik i ilustrator. Specjalizował się w malarstwie historycznym i batalistycznym. Ulubionym Tematem sztuki Juliusza Kossaka były sceny z rycerskiej przeszłości Polaków, a wyjątkowe miejsce w jego twórczości zajmują kompozycje, w których głównym podmiotem jest koń. Był jednym z inicjatorów utworzenia w Krakowie Muzeum Narodowego. W 1860 r. przyjął propozycję kierowania działem artystycznym Tygodnika Ilustrowanego. Do 1868 r. zajmował się głównie pracą ilustratora i malowaniem scen batalistyczno-historycznych

Bitwa pod Ignacewem, 8. maja 1863 r.

Józef Chelmoński – reprezentant realizmu. Malował sceny rodzajowe, ukazując z dużym autentyzmem życie wsi polskiej i ukraińskiej oraz sceny myśliwskie. W realistycznych, nastrojowych pejzażach z wielką wrażliwością odtwarzał koloryt przyrody. Rzadziej malował portrety. Był doskonałym malarzem koni, sławę przyniosły mu rozpędzone Czwórki i Trójki.

Epizod z powstania 1863 roku.

Powstańcy przed karczmą

Michał Elwiro Andriolli – rysownik, ilustrator i malarz, przedstawiciel romantyzmu. Brał udział w Powstaniu Styczniowym w oddziale Ludwika Narbutta. Po aresztowaniu w 1864 r., uciekł z więzienia i przedostał się do Londynu a następnie do Paryża. Do kraju wrócił jako emisariusz Komitetu Emigracji Polskiej, w 1866 r. został aresztowany i zesłany do wiatki w środkowej Rosji. Ułaskawiony w 1871 r., przyjechał do Warszawy, gdzie pracował jako ilustrator czasopism (m.in. Tygodnika Ilustrowanego) oraz utworów literackich (Mickiewicza, Słowackiego, Krasińskiego, Orzeszkowej). Szczególnie znane są jego ilustracje do Pana Tadeusza oraz Konrada Wallenroda Adama Mickiewicza, wykonane w latach 1879–1882. Malował również obrazy, m.in. dla kościołów w Kownie.

Walka powstańcza

Maksymilian Gieryski – współtwórca polskiego realistycznego malarstwa pejzażowego XIXw., przedstawiciel szkoły monachijskiej, starszy brat Aleksandra Gieryskiego. Zapisał się do Instytutu Politechnicznego w Puławach. Jako siedemnastolatek uczestniczył w Powstaniu Styczniowym. Malował sceny batalistyczne i rodzajowe, sceny myśliwskie z XVIII w., epizody z Powstania Styczniowego oraz pejzaże z Mazowsza i Podlasia.

Wymarsz powstańców ze wsi w 1863 roku.

Powstaniec z 1863 roku.

Patrol powstańczy – pikieta.

Tadeusz Ajdukiewicz – malarz, autor portretów, scen batalistycznych i rodzajowych. W 1914 r., u schyłku życia wstąpił do Legionów Polskich Józefa Piłsudskiego.

Scena z Powstania Styczniowego

Obóz powstańców w lesie

Jan Rosen – Studiował w Monachium – w Akademii Sztuk Pięknych i w prywatnej pracowni Józefa Brandta – a także w Paryżu w Państwowej Wyższej Szkole Sztuk Pięknych. Długo przebywał poza krajem, podróżował po Europie, mieszkał w Monachium, Paryżu i w Lozannie. W roku 1891 został nadwornym malarzem dworu petersburskiego. Powrócił do Polski w roku 1921. Malował przede wszystkim obrazy o tematyce wojskowej, sceny batalistyczne z czasów napoleońskich i Powstań Listopadowego i Styczniowego oraz obrazy rodzajowe z ulubionym motywem jeźdźców i koni.

Powstańcy z roku 1863.

Władysław Malecki – malarz realista znany głównie z pejzaży. W latach 1852-1856 studiował malarstwo w warszawskiej Szkole Sztuk Pięknych. W tym okresie uwieczniał krajobrazy Bawarii, Tyrolu i Alp. Po zakończeniu nauki jego obrazy nie znalazły uznania wśród ówczesnych elit. Jako tułacz i nędzarz malował pejzaże i krajobrazy, oraz epizody z Powstania Styczniowego. W latach 80. XIX w. znalazł schronienie w Szydłowcu. Ówczesny burmistrz miasta zaproponował mu swój mecenat. Podczas życia w Szydłowcu poświęcił się utrwalaniu na płótnie widoków miasta.

Patrol powstańczy

Stanisław Witkiewicz – malarz, architekt, pisarz i teoretyk sztuki, popularyzator stylu zakopiańskiego. Studiował na Akademii Sztuk Pięknych w Petersburgu (1869-1871) i Monachium (1872-1875). W malarstwie był teoretykiem realizmu, w praktyce malując przede wszystkim pejzaże tatrzańskie i sceny z powstania 1863 roku.

Powstaniec zabity

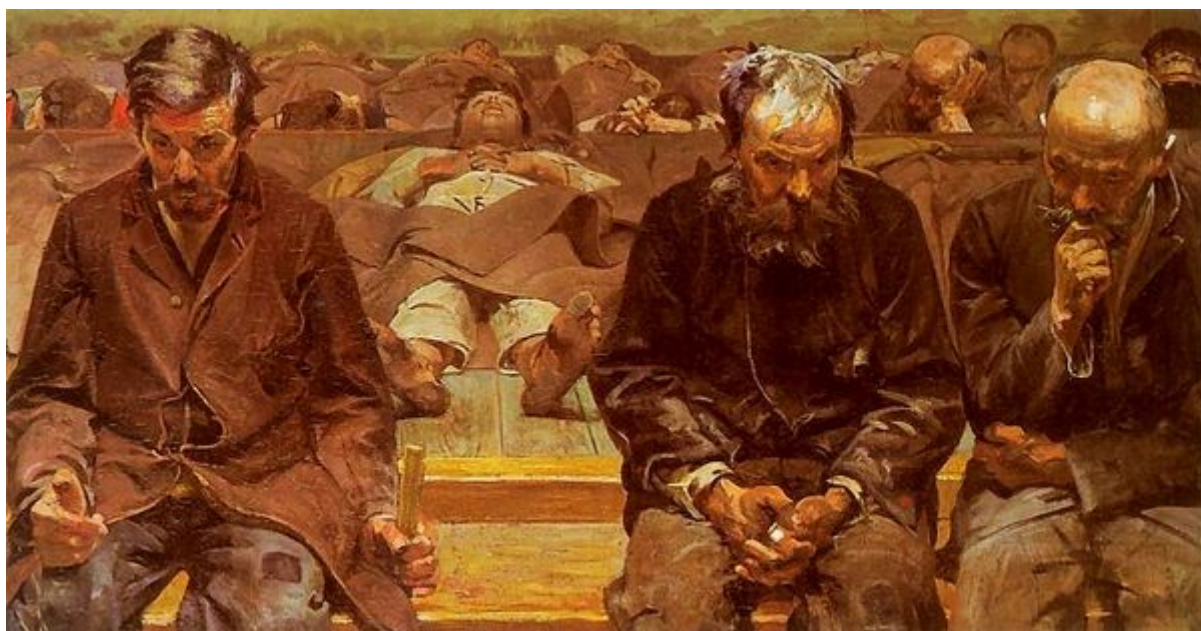
Aleksander Sochaczewski, Pożegnanie z Europą

Obraz ma znaczenie symboliczne, autor uwiecznił szereg znanych zesłańców, zesłanych w różnych zsyłkach, w tym siebie – postać stojącą przy słupie granicznym z prawej strony – mężczyzna patrzący na słupek.

Jacek Malczewski – jeden z głównych przedstawicieli symbolizmu przełomu XIX i XX wieku oraz z głównych przedstawicieli Młodej Polski. Studiował w Krakowie w Szkole Sztuk Pięknych (m.in. u Jana Matejki) oraz w Ecole des Beaux-Arts w Paryżu. Od 1897 członek stowarzyszenia Sztuka. W latach 1897-1900 oraz 1912-21 profesor Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie. W latach 1882-95, nawiązując do twórczości Juliusza Słowackiego i Artura Grottgera wykonał wiele realistycznych obrazów o tematyce związanej z martyrologią po Powstaniu Styczniowym. W obrazach tych, pełnych nastroju smutku i zadumy, powracają metaforycznie ujęte treści patriotyczne i mistyczne, postaciom realnym towarzyszą często fauny, rusalki, aniołowie.

Na etapie (Sybiracy)

Na etapie

Niedziela w kopalni

Sybirak

Wigilia na Syberii

Dyktatorzy powstania

Ludwik Mierosławski (17. lutego do 11. marca 1863 r.)

Marian Langiewicz (11. marca do 18. marca 1863 r.),

Romuald Traugutt (17. października 1863 do 10 kwietnia 1864 r.) .

Romuald Traugutt

Działalność rosyjskich komisji śledczych doprowadziła do rozbitcia organizacji powstańczej. 5. sierpnia 1864 r. na stokach Cytadeli Warszawskiej zostali powieszeni członkowie władz Rządu Narodowego: Romuald Traugutt, Roman Żuliński, Józef Toczyski, Rafał Krajewski i Jan Jeziorański.

Patriotyczne tableau

Nadanie Orderów Virtuti Militari żyjącym weteranom Powstania Styczniowego przez Naczelnika Państwa Józefa Piłsudskiego na stokach Cytadeli Warszawskiej 5. sierpnia 1921 r.

21. stycznia 1919 r. Józef Piłsudski wydał rozkaz specjalny, na mocy którego weterani Powstania Styczniowego uzyskali uprawnienia żołnierzy Wojska Polskiego. Mieli prawo do stałej pensji państwowej, noszenia specjalnych fioletowych mundurów i cieszyli się szczególnym szacunkiem społecznym. Rozpoznawano ich wtedy na ulicy po czapkach rogatywkach ozdobianych srebrnym orłem lub białą-czerwoną kokardą, która podczas walk stała się ich najbardziej typowym atrybutem. Specjalna komisja przyznała w grudniu 1919 r. prawa weteranów 3644. osobom. Na Pradze uruchomiono dla nich specjalne, wzorowo prowadzone, schronisko św. Teresy. Sześćdziesiąt lat po wybuchu powstania żyło ich jeszcze 1970. Przed 70. rocznicą wybuchu powstania wszystkim żyjącym jeszcze wówczas 365. weteranom przyznany został ustanowiony w 1930 r. Krzyż Niepodległości; 22. stycznia 1933 podczas uroczystych obchodów 70. rocznicy żyło ich jeszcze 258, a w 1938 już tylko 52; w obchodzonych wówczas uroczystościach 75. rocznicy powstania wzięło bezpośredni udział szesnastu z nich, a głos zabrał Mamert Vandalli. Najdłużej żyjącym weteranem był Feliks Bartczuk, który zmarł w 1946 r. Innym znanym weteranem powstania był radomszczanin Telesfor Mickiewicz, który zmarł w 1935 r.

Krzyż pamiątkowy 70-lecia Powstania Styczniowego

Warszawa – Powązki

Solidarność PW – Pismo OZ NSZZ „S” w PW wydawane przez Komisję Zakładową
e-mail: nszz@ca.pw.edu.pl; adres internetowy; www.solidarnosc.pw.edu.pl
tel. 234 7872; tel./fax 22 234 53 43